

Vol. 68, No. 1

THE TATRA EAGLE

2015-1

Krokusy na Polanie Chochotowskiej ujęcie klasyczne. W tle Kominiarski Wierch. Fot. Paulina Wojciechowska

Wesoły nam dziś dzień nastał!

Z okazji zbliżających się Świąt Wielkanocnych składa redakcja wszystkim czytelnikom,
współpracownikom i przyjaciołom życzenia

Wesołych Świąt

TATRZAŃSKI ORZEŁ

The Tatra Eagle

Issued by The Tatra Eagle Press

Co-Editors: Janina Gromada Kedron

Dr. Thaddeus V. Gromada

Technical Editor: Henry P. Kedron

Computer Consultants: Mariusz Bargielski,

Joseph Gromada Contributing Editors:

Maria Pudzisz (Kraków),

Dr. Anna Gasienica-Byrcyn (Chicago)

Łukasz Gromada representative of

"Tatrzański Orzeł"/"The Tatra Eagle" in

Podhale (gromadal@poczta.onet.pl)

Address all correspondence to: J. Kedron,

31 Madison Ave., Hasbrouck Heights, NJ

07604 Email: jkedron@gmail.com

tgromada@mindspring.com

© 2015 copyright by The Tatra Eagle Press

HONOROWY PATRONAT

Connecticut: Drs. ALICIA & JOHN

HARBUT France: STANISŁAW

ŁASSAK Illinois: CASIMIR CHLEBEK,

ANDRZEJ CZYSZCZOŃ, STEPHANIE

GUZIAK BUTERA, TED DABROWSKI,

JANINA GALICA, JÓZEF GIL, KLUB

CZARNY DUNAJEC, ANDRZEJ &

MARIA KRZEPROWSKI, STANISŁAW

& ZOFIA KULAWIAK, LEOPOLD &

ZOFIA MICHNIAK, DR. BRONISŁAW

ORAWIEC, ANDRZEJ &

MAŁGORZATA PITOŃ, JAN & ZOFIA

SŁODYCZKA, ANDRZEJ &

BRONISŁAWA STĘKAŁA, JOSEPHINE

SULARSKI, STANISŁAW & HALINA

URBANIAK, KOŁO 41 WRÓBLÓWKA,

ZWIĄZEK PODHALANIN W AMERYCE

New Jersey: KS. A. STEFAN ŁAŚ, JAN &

STANISŁAWA MASNY, KS. J. MACIEJ

MELANIUK, HENRY & KARINA

WALENTOWICZ New York: JAN S.

GACEK, STANISŁAW KOPEĆ,

WOJCIECH SOSNOWSKI Pennsylvania:

DR. WŁADYSŁAW BOBAK

PATRONAT

Guam: Kathy Gacek Lampman Illinois:

Marian Bryja, Anna Dominik, Anna

Domalik, Janina Duda, Tadeusz & Anna

Garbacz, Lottie Kopec, Jan F. Krawiec,

O. Wacław Lech, Franciszek & Bronisława

Łyszczarczyk, John D. Stopka, Chester &

Janina Tylka, Anna Ustupka-Chyc, Jan &

Anna Wojdyła, Stanisław Zagata, Anna

Zalińska, Jan Zółtek Michigan: Jan

Konopka, Jan Konopka, Jr. New Jersey:

Aneta Pieróg-Sudoł, Catherine Zon New

York: Dr. Stasia Callan, Władzia

Jaworowska, Dr. Grażyna Kozaczka,

Dr. Jerzy & Mrs. Krystyna Świerbutowicz

Pennsylvania:

Dr. Jan Napoleon Saykiewicz,

Rev. Canon Joseph L. Sredzinski

Poland: Ks. Józef Urbaniak

Dr. Thaddeus V. Gromada

ELMA PRATT, EARLY PROMOTER OF TATRA
FOLK ART IN AMERICA

What impressed me about Jan Gromada, my father, who immigrated to the United States in 1927, was how quickly he embraced American culture, but at the same time retained his Polish Tatra Highlander identity. In fact, he was so proud of his native folk culture that he was anxious to share it with mainstream America. So when he organized a Tatra Music and Folk Dance Troupe in Passaic, NJ in the early 1930's he did not limit his group's performances among fellow Poles but also sought out non-Polish, mainstream American audiences. He was encouraged by the latter's enthusiastic reception that indicated to him that he was helping to enrich the cultural life of America's pluralistic society. At the same time he was receiving respect and admiration for Polish folk culture from his fellow Americans and thus elevating Polonia's image.

Interestingly enough, in the 1930's Polish Tatra folk culture began to attract some attention in America among a few artists who became fascinated by its uniqueness and artistry. The most prominent among them was Elma Pratt (1888-1977), founder and director of the International School of Art, educator, artist, and collector. She saw Jan Gromada's group perform on April 26, 1946 at a national convention of artists held at Hotel Pennsylvania in New York City and at once contacted him. At his request she contributed an article "Cultural Art of Podhale" to a publication he edited *Podhalanin w Ameryce* (A Polish Highlander in America) (Passaic, NJ, 1947) in which she wrote the following: "Knowing the Polish 'Góral' was a turning point in my life. The Polish artist Maria Werten and I spent six weeks in the home of the Król family in the valley above Zakopane. (...) What was the outcome of this intimate glimpse into the world of these mountain people: (...) I had seen the beautiful old carved wayside shrines, old frescoed churches. I had been constantly impressed with the strong creative genius of the people. All this had come to me when I had begun to think so much of this artistic rhythm of life had been lost. (...) I knew this way was the way many Americans would like to approach their study of art and lives of peoples of other countries." On December 28, 1949 Elma Pratt invited Jan Gromada's troupe to perform in her International School of Art on Washington Square in New York in front of an enthusiastic audience. As members of the dance group it is a performance my sister Janina and I will long remember and in particular the charismatic Elma Pratt who introduced our group.

One can wonder how an American woman from an affluent family born in Chicago in 1888 and raised in Oberlin, Ohio became fascinated with the Polish "Górale" (highlanders). She had graduated from Oberlin College in 1912, received a Master's degree from Teachers College, Columbia University in 1922 where she was influenced by John Dewey, who emphasized education through experience, learning by experimentation and practice. In 1928 she received a degree in art from the Vienna School of Art; it was in Vienna that she met the Polish artist, Maria Werten who "opened Elma Pratt's eyes to the people of Poland and particularly to the folk art of Poland" and became her close collaborator for over two decades. Pratt traveled with Maria Werten to Zakopane and the villages at the foot of the Tatra Mountains where she became so completely enamored with the "górale" that she decided to establish an International School of Art in Zakopane in 1928, which flourished until 1939. She explained, "I enjoyed this art so much; I wanted to share it with others and so I created the school". During those decades Elma Pratt promoted Polish folk art in the United States as no one else before. Thousands of American freelance artists, teachers, and designers came to her school (ISA) in Zakopane to study the folk art and culture of Podhale

Elma Pratt and Jan Gromada. NYC December 28, 1949. Fot. Abraham Schwartz

that had not as yet undergone modernization, a destructive force against tradition and the natural world. Thus, according to Pratt was pure and unspoiled. All the time she had the assistance of Maria Werten, the outstanding teacher and artist. But maybe more important were ISA's activities in cities that included New York, Chicago, Louisville, Wilkes-Barre, Minneapolis, Des Moines, Seattle, etc. Polish Art exhibitions supplemented by programs of music, dance and lectures were organized in major museums and other venues in Brooklyn, Buffalo, Rochester, Albany, Oberlin, Toledo, Cincinnati, Indianapolis, Dayton, Kansas City, etc. Between 1932 and 1937 alone, Maria Werten visited 41 cities and gave over 200 lectures and taught 27 courses, all sponsored by ISA. These unprecedented efforts by Elma Pratt promoting Polish art and culture were recognized by the Polish government, when she was awarded the Golden Cross of Merit in 1939.

Unfortunately, World War II and the political changes that took place in postwar Poland made it impossible for Elma Pratt to return to her beloved Poland and the Podhale. She said sadly that "the Iron Curtain closed her out". In the last paragraph of her article quoted above "Cultural Art of Podhale" she wrote: "I am eager for the day when I can revisit my Król family; can sit by the noisy brook again listening to the workers calling lustily back and forth from field to field. I can but hope that there will be ways for many more in the United States to know personally the dances and the art which some thousands of 'Górale' now living in the United States have brought with them and which they would love to share with us." Elma Pratt deserves to be long remembered by Tatra Highlanders both in Poland as well as America. They should be inspired by her to continue to maintain the rich authentic folk culture of their ancestors and share it with others. This is what Jan Gromada began to do in the 1930's and what we are trying to do in "The Tatra Eagle/Tatrzański Orzeł".

Bibliography: Nicole Ruth Cardassilaris, *Bringing Cultures Together: Elma Pratt, her International School of Art and her Collection of International Folk Art at the Miami University Art Museum*, MA Thesis, University of Cincinnati, 2008, 118 pp.; 14710993 (Dr. Theresa Leininger-Miller, Advisor). Monika Nowak "Madame Werten-artystka i propagatorka sztuki: Tropie z Muzeum Polskiego w Ameryce", *Archiwum Emigracji* (Toruń, rok 2012, zeszyt 1-2) pp. 353-359). Jan Gromada, ed., *Podhalanin w Ameryce*, (Passaic, NJ 1947) 46 pp. and *Podhalanin w Ameryce*, (Passaic, NJ 1952), 100 pp.

Dzieci z wielkanocnymi zwyczajami tu... i tam

Prawdziwe polskie Święta Wielkanocne nie mogą się obejść bez tradycyjnych świątecznych zwyczajów, jak n.p. malowanie pisanek, świąteczne „kosolki” (koszyczki), święconka, dzielenie się jajkiem, „bazicki”, msza rezurekcyjna... i lany poniedziałek. Aby zachować, pielęgnować i promować te tradycje, różne placówki (n.p. kościoły, placówki kultury, itp.) organizują imprezy w których dzieci chętnie uczestniczą.

„Kosolki wielkanocne”

W wielu miejscowościach na Podhalu jak n.p. w Białym Dunajcu, Kościelisku, Dzianiszu i Witowie tradycyjnie odbywają się konkursy na najładniejszą „kosolke”. Obowiązkowe składniki każdej „kosolki” na Podhalu to: jajka, chrzan, chleb, kiełbasa oraz sól, ciasto, masło i ser. Ale trafiają też dzisiaj złote króliczki z czekolady.

W Chicago w tym roku po raz dwudziesty piąty 4 kwietnia odbędzie się „Konkurs Koszyczka Wielkanocnego” w Domu Podhalan. Pomysł tej imprezy zrodził się przy programie radiowym „Na góralską nutę”, którego właścicielami i prowadzącymi są: Józef Bafia, Andrzej Gędek we współpracy z Prezesem ZPPA śp. Józefem Króźlem. Od początku współpracuje z nimi pani Janina Duda, właścicielka biura podróży „Redyk Travel”. W czasie konkursu który odbywa się tradycyjnie w Domu Podhalan, dzieci mają sposobność również posłuchać o tradycji polskiej święconki i symbolice produktów. Dodatkową atrakcją dla dzieci są żywe małe jagnięta p. Wojciecha Jędroła umieszczone w zagrodzie obok Domu Podhalan, które dzieci głaskają i robią sobie z nimi zdjęcia.

„Bazicki” – Palmy

Do niedawna w śpiskich i podhalańskich kościołach w niedzielę palmową święcono „bazicki”. Każdy chciał mieć najpiękniejszą, najdorodniejszą wiązaną, dlatego młodzież w sobotę rano „styrzała” na wierzby, aby uciąć gałąź z samego wierzchołka. Teraz po wsiach idzie nowe. Ludzie najpierw zaczęli „moić” gałązki wierzbowe, potem przynoszono również okazy jałowca oraz gałązki innych krzewów, a w końcu przysłała moda na wysokie palmy, jakie występują w rejonie Rabki. Niektórzy z wygody kupują też „gotowca” na jarmarku. (Jan Budz)

Komitet Imprez Związku Podhalan w Północnej Ameryce zaprasza do udziału w pokazie i robieniu „Palm Wielkanocnych” w Domu Podhalan w sobotę 28 marca 2015r. W Niedzielę Palmową w kościele św. Brunona palmy (baze) tradycyjnie będą niesione przez dzieci z zespołu „Szkółki Pieśni i Tańca” przy Zarządzie Głównym ZPPA i zespół Białodunajcanie i poświęcone podczas procesji.

Zdjęcia: 1. Mali górale z Białego Dunajca zaprezentowali swoje piękne „kosolki”. 2. 56 Konkurs Palm Wielkanocnych w Rabce-Zdroju. (Muzeum im. Wł. Orkana w Rabce). 3. Wielka Sobota w Domu Podhalan w Chicago. fot. Anna Zalińska 4. Niedziela Palmowa w Chicago. fot. Anna Zalińska.

SZKOŁA ZAKOPIAŃSKA „KENARA” trwa blisko 140 lat „niczym limba nad Morskim Okiem”

Z myślą o rozwój przemysłu lokalnego i uwzględniając naturalne skłonności do pracy w drewnie ludzi miejscowych – górali, zdecydowano o założeniu w 1876r. przez zakopiańskie Towarzystwo Tatrzańskie Szkoły Snyckarskiej (od 2002r. Zespół Szkół Plastycznych im. Antoniego Kenara). Z upływem czasu jej znaczenie w życiu artystycznym środowiska lokalnego wzrastała, zyskała uznanie w kraju i poza jej granicami dzięki pracy i talentu wielu pokoleń indywidualności, które odcisnęły się na trwałe w jej obrazie. Dzięki jej działaniom stało się prawdziwym środkiem kultury w Zakopanem w którym obok szacunku dla tradycji ludowej pielęgnowano swobodę twórczą, dogłębną znajomość warsztatu oraz znajomość trendów w sztuce współczesnej. W niniejszym tekście opracowanym na podstawie artykułu dr Ryszarda Gapskiego „Szkoła zakopiańska – rodowód artystyczny i współczesność” chcemy przybliżyć sylwetki osób którzy po 1945r. kierowali tę placówkę i sylwetki kilku wybitnych uczniów tej szkoły.

Głowa Sabaty, Antoni Kenar 1938, brąz

Po 1945r. pomimo traumy wojennych i okupacyjnych doświadczeń zakopiańska szkoła (wtedy Państwowe Liceum Technik Plastycznych) zachowała swoją ciągłość. W tym okresie kluczowe dla dziejów rzeźby polskiej okazały się dwie postacie: **Antoni Kenar** i **Marian Wnuk**. Pierwszy jako odnowiciel zakopiańskiej szkoły, drugi reorganizator, rzeźby na warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych. Obaj wychowankowie **Karola Stryjeńskiego** z czasów zakopiańskich, w latach trzydziestych XX wieku odbyli studia na wydziale rzeźby akademii warszawskiej

Pielęgnowanie tradycji sztuki ludowej

Kenar po emigracyjnym pobycie we Francji, w 1947 roku przyjechał do Zakopanego i w/w szkole rozpoczął realizować swój autorski program, oparty o wizję szkoły pojętej jako koncepcja pedagogiki twórczej, czujnie śledzącej i wspomagającej proces rozwoju osobowości ucznia. W koncepcji tej mieściły się zarówno **witkiewiczowskie** postulaty „szkoły jako wylęgarni talentów”, jak i myśl **Karola Stryjeńskiego** „szkoły wiecznie żywego eksperymentu”. W ten sposób, Kenar nawiązał do najlepszych tradycji szkoły zakopiańskiej, tworząc z niej ośrodek prawdziwie artystyczny.

Podstawowym tworzywem było drewno, z pielęgnowaną tu tradycją sztuki ludowej, ale daleko odchodzącej od stylu zakopiańskiego.

Za czasów profesury Wnuka w warszawskiej ASP, przez jego pracownię przewinęło się ok. 30 Kenarowców. Niektórzy z nich osiągnęli następnie znaczącą pozycję artystyczną, obejmując kierownictwo pracowni rzeźby na macierzystej uczelni (**Stanisław Kulon**, **Stanisław Słonina**), inni wrócili do Zakopanego, by podjąć pracę dydaktyczną w zakopiańskiej szkole (**Grzegorz Pecuch** z Nowego Sącza, **Władysław Hasior** z Nowego Sącza, **Antoni Grabowski** z Zakopanego).

XXVIII Biennale w Wenecji

W latach 50tych zaczęto dostrzegać oryginalność pracy Kenara i osiągnięć zakopiańskiej szkoły. Odzwierciedleniem rosnącej rangi było desygnowanie dzieł Kenara i jego uczniów na XXVIII Biennale w Wenecji w 1956 roku.

Uczniowie przejmują pałeczkę od swoich mistrzów.

Z upływem czasu tradycja zainicjowana przez Kenara i Wnuka będzie kontynuowana przez sztafetę ich uczniów, którzy przejmą pałeczkę od swoich mistrzów. Tak będzie ze **Stanisławem Kulonem**, z pracowni którego wyjdzie **Władysław Klamers** (z Łopusznej) także u **O. Hansena** i **W. Sadleja** i **Jerzy Fober**. W tym samym czasie dyplomantem **J. Januszkiewicza** będzie **Bronisław Krzysztof**. Na przełomie lat 70-tych i 80-tych XX wieku do warszawskiej akademii przybywają kolejne zastępy zakopiańczyków: do pracowni **Zofii Demkowskiej** – **Stanisław Cukier** z Zakopanego, a do **Jerzego Kucza**, m.in. **Karol Szarek** z Nowego Sącza i **Karol Gąsienica-Szostak**.

Znaczenie dorobku twórców dla dziejów współczesnej sztuki i rzeźby polskiej, dla których źródło ich sztuki zaczęło bić w szkole u podnóża Tatr.

W pierwszej kolejności są to **Antoni Kenar** i **Marian Wnuk**. Niestety spuścizna rzeźbiarska **A. Kenara** (1906-1959) jest bardzo ograniczona, unicestwiona przez kataklizm powstania warszawskiego. Z dorobku lat 30-tych na uwagę zasługują dzieła o tematyce sportowej (jako jeden z pierwszych podjął tę tematykę w polskiej rzeźbie), w których synteza formy łączy się z zagadnieniem przestrzeni i dynamizmu ruchu (m.in. „Hokej” otrzymał honorowe wyróżnienie na olimpijskiej wystawie w 1932r. w Los Angeles). W latach powojennych unika eksperymentów oscylując pomiędzy kubizowaniem i statycznością („Kobięcość”, 1956), a azurowością i ekspresją („Chrystus Frasobliwy”, 1958).

Natomiast podstawą twórczości **M. Wnuka** (1906-1967) było doskonałe opanowanie realistycznego warsztatu rzeźbiarskiego. Po 1946 roku realizował się zwłaszcza w monumentalnej rzeźbie pomnikowej, w której sięgał do tradycji klasycznej i wzbogacał różnorodnym kształtowaniem bryły („Kobietom czasów okupacji”, 1964). Pod koniec życia wykorzystując drewno zbliżał się bardziej ku ekspresji i abstrakcyjnej formie rzeźbiarskiej („Czarny dąb” – Antoniemu Kenarowi”, 1966).

Artyści, których twórczość uchodzić może za sztandarowy przykład rzeźby „Szkoły Kenara”.

W tym miejscu na szczególną uwagę zasługuje postać **Antoniego Rząsy** (1919-1980), ucznia i najbliższego współpracownika Kenara. Ten boży drwał, tworzył wyłącznie w drewnie, używając do tego siekiery i dłuta. Podglebiem dla jego sztuki było silne zakorzenienie w tradycji ludowej, z której w naturalny sposób wyrastał i czuł z nią stałą więź. Stąd forma jego dzieł jest oszczędna i surowa z rozpoznawalnym wydłużeniem proporcji postaci i z ekspresyjnym akcentowaniem gestów, które w obsesyjny wręcz sposób wyrażały ból i cierpienie. W tematach szczególnie preferowanych przez rzeźbiarza jak Ukrzyżowanie czy Pieta, oprócz idei religijnych, odnajdujemy treści odwołujące się do losu ludzkiego, czynu wojennego i martyrologii społeczeństwa polskiego (cykl „Piet polskich”, kościół Arka Pana Kraków-Nowa Huta).

Stanisław Kulon (1930), należał do grupy pierwszych absolwentów Kenara i podobnie jak Rząsa za artystyczne tworzywo wybrał drzewo. Jak mało kto potrafił odczytać

Święty Franciszek. Antoni Rząsa.

jego możliwości. „Wynalazkiem” Kulona, przejętym ze sztuki romańskiej, jest polichromia, która harmonijnie zestawia ze strukturą drewna. Jednak elementarną cechą jego rzeźb jest prostota formy, która zbliża ją do sztuki ludowej.

Rzeźbiarzem o wyraźnie dostrzegalnym rodowodzie kenarowskim jest uczeń Kulona, **Jerzy Fober** (1959). Jednocześnie jego twórczość wpisuje się w tradycję polskiego snycerstwa, które obecnie zatraciło swą dawną intensywność.

Szczególną rolę wśród artystów swego pokolenia odegrał **Władysław Hasior** (1928-1999), który już przy końcu lat 50-tych pokazał nowe możliwości wyjścia poza tradycją ustalone granice rzeźbiarskiej formy. Jego sztuka charakteryzowała się innym, oryginalnym językiem obrazowania. W wielowarstwowej twórczości Hasiora charakterystyczne są kompozycje typy asamblażu (artysta nazwał je montaż), („Wyszywanie charakteru”, 1974), instalacje („Przeprawa”, 1972) i kolaże („Tajfun Jola”, 1974). Zafascynowany możliwościami jakie dają żywoły, wykorzystywał je w realizacjach pomnikowo-przestrzennych („Słoneczny rydwan”, Sodertälje, Szwecja, 1972-1974). Nawiązywał do sztuki dadaizmu (ready made) i surrealizmu, jego twórczość współbrzmiała w swoim czasie ze sztuką Rauchschenberga i Warhola, wnosząc rodzime elementy w ten głośny światowy nurt, bez którego trudno sobie wyobrazić uniwersalny obraz współczesnej kultury.

Od najwcześniejszych lat własną drogą podążał **Henryk Morel** (1937-1968). Należy do grona eksperymentatorów w sztuce, która zrodziła się w wyniku analizy rzeźbiarskiej takich twórców jak m.in. Rodin, Rosso i Kobra. Sztuka Morela uważana jest za przełomową w kształtowaniu języka rzeźby lat 60-tych XX wieku w Polsce szkoda że przerwana tragicznie, nie miała swojego ciągu dalszego.

Twórczość **Macieja Szańkowskiego** (1938), zapoczątkowana w latach 60-tych dotyczy szeroko rozumianej rzeźby – od form drobnych do monumentalnych – tworzonych w metalu, kamieniu i drewnie. Głównym punktem swojego zainteresowania uczynił zmaganie się w różny sposób z przestrzenią – materiałem do kształtowania, wyznaczenie sytuacji, miejsca, oraz pomniki jako rzeźba otoczenia („Pomnik ofiar terroru komunistycznego z lat 1944-1956” Warszawa-Służew, 1993).

W nurt sztuki chcący dotrzymać kroku współczesnym przemianom wpisuje się też twórczość **Grzegorza Klamana** (1956) artysty młodszego pokolenia. W początkach lat 90-tych jego twórczość ewoluuje ku sztuce krytycznej, podejmując aktualne kwestie społeczno-polityczne, jednocześnie interesując się zastosowaniem nowych technologii w działaniach artystycznych.

Ostatnią grupę tworzą rzeźbiarze, którzy plasują się bliżej tradycji, niżli awangardy: **Cukier, Krzysztof, Klamerus**.

Stanisław Cukier (1954) rodem z Zakopanego najlepiej czuje się w brązie. Doskonale opanowanie warsztatu umożliwiło mu osiągnięcie rzadko spotykanej prostoty formy. Zasluguje na miano mistrza sugestii i niedopowiedzenia. Najważniejszy dla Cukra jest człowiek, którego traktuje z życzliwością i sympatią, (cykl „Macierzyństwo”). Niemniej istotny jest temat religijny, traktowany przez rzeźbiarza z pokorą zamienną dla człowieka wiary („Droga krzyżowa III”, 1968).

Podobnie jak poprzednik, **Bronisław Krzysztof** (1956), jest konsekwentny w wyborze materiału jakim jest brąz, lecz w swojej stylistyce wyraźnie odnosi się do tradycji antycznej wzbogaconej studiami natury.

Nieżyjący już **Władysław Klamerus** (1956-1992) rodem z Łopusznego jest przykładem artysty dla którego sensem życia była sztuka. Jakby na przekór chorobie zachłannie sięgał po coraz to inne tworzywo dla swoich dzieł, nie bacząc przy tym na obowiązujące stylistyczne i tematyczne konwencje. Stąd niejednorodność jego sztuki. Wykonywał dzieła w strukturze kamienia i drewna, metalu i skóry, tkanych z sisalu, wełny, trawy i liści, kameralne i monumentalne uwzględniające przestrzeń, w tym urbanistyczną, projektował scenografię z formami happeningu.

Po 1945 roku rzeźba w środowisku zakopiańskiej szkoły zdobyła uprzywilejowane miejsce.

Antoni Kenar jako *spiritus movens* ówczesnych przemian, potrafił zarazić i przyciągnąć swoją wizją rzeźby wielu młodych ludzi. W swym pedagogiczno-artystycznym działaniu nie stosował jakiś rzeźbiarskich reguł, lecz „uczył poznawać przyrodę, ludzi, zwierzęta, uczył aby to później wyrazić w rzeźbie, każdy na swój sposób”. Tylko tyle i aż tyle. W efekcie po kilku latach można było już mówić o „Szkołe Kenara”.

Razem ze swoim przyjacielem Marianem Wnukiem, stworzyli sprawnie działający tandem, który uformował wiele zastępów twórców polskiej rzeźby współczesnej. Tym samym przyczynili się do odrodzenia tego gatunku sztuki w naszym kraju.

Nawiązując do użytej na wstępie metafory o limbie, można uzupełnić ją następującym stwierdzeniem – żeby szkoła trwała tak długo, jak długo będzie trwać sztuka i żeby była inspirującym źródłem dla wielu rzek przyszłych indywidualności.

Antoni Kenar

Opracowanie na podstawie artykułu dr Ryszarda Gapskiego pt. „Szkoła zakopiańska – rodowód artystyczny i współczesność”.

Stanisław Cukier

**wybitny artysta rzeźbiarz pochodzący z Zakopanego,
dyrektor Zespołu Szkół Plastycznych im. A. Kenara**

Stanisław Cukier, obecny dyrektor „Szkoły Kenara”

Stanisław Cukier urodził się w 1954r. w Zakopanem, gdzie ukończył Liceum Państwowego Liceum Technik Plastycznych (taka była wtedy nazwa szkoły). W latach 1976-81 studiował na Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. W latach 1981-86 pracował jako wykładowca ASP w Warszawie na Wydziale Rzeźby w katedrze medalierstwa i małej formy rzeźbiarskiej. Obecnie mieszka i pracuje w Zakopanem, gdzie uczy, jednocześnie będąc dyrektorem Zespołu Szkół Plastycznych im. Antoniego Kenara. Jest autorem i uczestnikiem kilkudziesięciu wystaw indywidualnych i zbiorowych, a także laureatem licznych konkursów krajowych i zagranicznych. Jego prace znajdują się w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie i Warszawie, a także w British Museum. Jego prace obecne są w licznych galeriach i kolekcjach prywatnych w kraju i zagranicą.

Wywodzi się ze starego rodu podhalańskiego.

„Cukier – to gazda, który ma dutki,” Rafał Malczewski

„Ze znanych mi przekazów wynika, że moi przodkowie przybyli na Podhale z Węgier pod koniec XVIII wieku”, powiedział w wywiadzie udzielonym „Tygodnikowi Powszechnemu” w 2012r. Stanisław Cukier. „Niczym szczególnym się nie odznaczali. Jak napisał Rafał Malczewski w książce *Zakopane – pepek świata*: „Cukier – to gazda, który ma dutki””.

Czytamy dalej w wywiadzie, że wynajmował Stanisław Witkiewicz mały drewniany dom na rodzinnej posesji rodziny rzeźbiarza. „W Muzeum Tatrzańskim”, opowiada dalej, „są zdeponowane listy twórcy stylu zakopiańskiego z pradziadkiem Maciejem. Wywiązała się pomiędzy nimi jakaś zażyłość, w tamtej epoce naturalna. Przy i w kregu ulicy Witkiewicza mieli swoje domy lub wynajmowali pokoje: Maria Curie-Skłodowska, Helena Modrzejewska, Wacław Kraszewski (wybitny lekarz przyjaciel pisarzy i artystów), Ewa i Kazimierz Fajkoszowie (artyści zakopiańscy). Przystawiając matecznik, obok najstarszej ulicy w Zakopanem – Kościeliskiej. Z dzieciństwa zapamiętałem częste wizyty u jednej ze starszych ciotek rodziny w chałupie niedaleko nas. Helena Cukier, z domu Ślimak, wykonywała kilimy projektowane przez Stryjeńskiego. Koloryt tego miejsca był cudowny: wielka maszyna tkacka, zewsząd stosy materiałów, nitki, frędzle, barwniki.”

**Jak przemawiają Twoje geny, surowość tatrzańskiego klimatu?
zapytał w wywiadzie Zbigniew Baran.**

„U nas każdy nieomal mały chłopiec umiał wystrugać sobie miszkę, stołeczek. Przypominam sobie, kiedy jako uczeń Liceum Kenara otrzymałem od znanej architekt i projektantki Anny Górskiej propozycję wykonania kilku elementów rzeźbionych do mebli i wykończenia wnętrza. Było to dla mnie niesłychane wyróżnienie. Ową surowość bierzemy również z otaczających nas gór. Popatrz na panoramę Tatr, widoczną z okien domu. Są one jakby osiągalne na wyciągnięcie ręki, a kiedy byś na nie wszedł, doświadczyłbyś trudności i musiał się z nimi pokornie zmagać. Podobnie jest z moim materiałem i warsztatem rzeźbiarskim.”

Co dało Ci Liceum Kenara?

(...) „Antoni Kenar udowodnił, że sztuka wyrosła z korzeni chłopskich, góralskich może być awangardowa,” odpowiada Cukier, „i Kenar odniósł niebywałe sukcesy na Biennale w Wenecji 1956r. Jest to nie do powtórzenia, ale warto o tym pamiętać. Jestem inny pod względem formalnym, tematycznym, a równocześnie zrośnięty ze szkołą. Z jednej strony linia artystyczna, z drugiej zarządzenie. Już od ponad 15 lat dyktuję Liceum Kenara i chciałbym wartości naczelną szkoły przekazywać na swoją miarę. Zasadnicza sprawa to niczego nie narzucać i starać się budować autentyczność.”

Tadeusz Parzygnat

artysta rzeźbiarz i malarz z Pyzówki mieszkający w Nowym Jorku wspomina lata kiedy był uczniem Szkoły Kenara:

„Lata sześćdziesiąte kiedy byłem uczniem tego technikum, ku mojemu zaskoczeniu rozpiętość wieku uczniów była ogromna. W szkole Kenara byli uczniowie z całej Polski. Duża ilość uczniów pochodziła z Warszawy. Na pierwszym miejscu byli przyjmowani uczniowie z okolicy Zakopanego. Taka mieszanka uczniów dawała nieprawdopodobne możliwości poznania charakterów ludzkich. Często byli przyjmowani uczniowie o wybitnych zdolnościach artystycznych. Profesory w szkole Kenara tacy jak Antoni Rząsa, Tadeusz Brzozowski, Władysław Hasior, Zenon Pokrewczyński, Grzegorz Pecuch i Kazimierz Fajkos – to była wyjątkowa i indywidualna kadra wykładowców z przedmiotów artystycznych. Te elementy wpływały na wysoki poziom szkoły Antoniego Kenara.”

Tadeusz Parzygnat, Durham, NY, 1 lutego 2015

Tadeusz Parzygnat jest absolwentem kierunku rzeźby warszawskiej Akademii Sztuk Pięknych. Przyjechał do USA niemal 38 lat temu. Wystawiał m.in. w Montrealu, Londynie, Moskwie, Rio de Janeiro i w Tokio. Jego praca pt. „Macierzyństwo” mieści się w zbiorach Muzeum Narodowego w Warszawie poświęconych artystom imigracyjnym.

Tadeusz Parzygnat z córką Izabellą na tle swej rzeźby w Salmagundi Club.

Fot. Janusz Jaroszewicz

Prestiżowy klub nowojorski nagradza polskiego artystę.

W 2011r. otrzymał pierwszą nagrodę jednego z najstarszych amerykańskich klubów artystycznych, powstałego w 1871r. Salmagundi. Amerykanie docenili pracę eksponowaną na wystawie „Black and White”. Za swoją „Zimę”, którą określa jako „przestrzenna formę ekspresji”, Parzygnat dostał nagrodę pamięci Williama D. Zahna. Trójwymiarowy pejzaż, rzeźbiony w starym drewnie, przedstawia charakterystyczny dla jego twórczości krajobraz podhalański. – *Moje prace rzeźbiarsko-malarskie odzwierciedlają tęsknotę za Polską, a w szczególności za Podhalem – wyznał artysta.* Jak podkreśla prezes klubu Claudia Seymour: „Jesteśmy zachwyceni jego wspaniałą, interesującą pracą. Jest to w istocie największa atrakcja tej wystawy.”

(Dokończenie na str. 7)

„Ponieważ jestem góralem z Podhala...”

(Dokończenie ze str. 6)

i chodziłem do Liceum Plastycznego im. A. Kenara, gdzie nasi wykładowcy stawiali głównie na rzeźbę w drewnie, wyznaczyło to moich zainteresowań”, tłumaczy Parzygnat w rozmowie z Andrzejem Dobrowolskim („Nowy Dziennik”, 29 kwietnia 2012). Jednak epizodem w artystycznej przygodzie Tadeusza Parzygnata jest też malarstwo. Zajął się nim, kiedy miał złamaną nogę i był przykuty do łózka. Tworzył przede wszystkim pejzaże uzewnętrzniające wspomnienia artysty o Polsce, gwasze o stosowanym kolorze i świetle, z których przebija melancholijny smutek podhalańskiego pejzażu.

Po latach zajmowania się działalnością biznesową w Nowym Jorku, rzeźbiarz wyjechał przed 13 laty znów w góry. Nie jest to Podhale, za którym wciąż tęskni, lecz jego namiastka Durham w Catskill Mountains. Ma tam dom, w którym zbudował pracownię.

JÓZEF BAFIA „ALBINÓW” NIE ŻYJE

Ceniony działacz ZPPA, długoletni Prezes Koła nr 42
Białka Tatrzańska

Zarząd Koła nr 42 Białka Tatrzańska z Prezesem Józefem Bafią na czele.
2008r.

Z wielkim żalem przyjęliśmy wiadomość o śmierci Józefa Bafii, jednego z najbardziej zasłużonych działaczy w historii ZPPA. Miał 64 lat. Zmarł 21 grudnia 2014r. po długiej walce z chorobą nowotworową.

Znany konferansjer wielu związkowych uroczystości był jednym z organizatorów pierwszych festiwali „Na Góralską Nutę” oraz Konkursu Koszyczka Wielkanocnego. Był również założycielem działającego od 32 lat i jedynym prezesem Koła ZPPA nr 42 Białka Tatrzańska. Oprócz tego był prezesem Komitetu 600 Lecia Cudownej Figury Matki Boskiej Ludźmierskiej, pierwszym redaktorem programu radiowego Związku Podhalań i współwłaścicielem programu radiowego „Na Góralską Nutę” i wicemarszałkiem Polonijnej Parady 3cio majowej w 2012r. Kilkakrotnie przewodniczył Sejmom ZPPA. Odznaczony był przez Prezydenta R.P. Złotym Krzyżem Zasługi oraz wieloma dyplomami uznania organizacji ZPPA. W ostatnich latach był reżyserem opery „Jan Paweł II na Podhalu”. W 2008r. wydał książkę ze swoimi wierszami pt. „Nie domy się”.

Pogrzeb Józefa Bafii był bardzo uroczysty. Jego trumnę ciągnęła para białych koni. W asyście szli górale w tradycyjnych strojach z licznymi pocztami sztandarowymi reprezentujące koła ZPPA.

Pięknie napisał ktoś w forum internetowej:

„Świć Panie nad Jego dusom, co by trafiła na Niebiańskie Polany. Był dobrym człowiekiem i przyjacielem... będzie Go brakowało. Pozostanie w naszyj pamiątki.” Dołączamy się i my do tych słów.

Antoni Zachemski

FIGLE I RZEC

Nie powiem wam, bo już dobrze nie bocem, czy to było tam, czy kaindziej, dość na tem, że był jeden taki profesor, co miał ule z psocłami i strasnie rod koło tego chodził. A był znowu jeden taki krzesnoociec co zaś psocł ni miał, ale strasnie rod widziół miód. Krzesnoociec już nieroz o tym myśłol i do swojej baby radził, ale teraz se już postanowił, że trza będzie końcem cosi zonaczyć, coby te psocły nabyć. Przecie koło tego ani starunku, ani zachodu hrubego ni ma, a prefit może być wielgi. Przdyzie na ten przykład wiljio – cy to nie wygodna? Abo krzypota, e i inkso bieda, kie cie łapi – cy to nie dobrze mieć kapke miodu? A choćby i w ostatnim razie do tego kieluska dokapnąć, przecie to już mniejszo obraza bosko...

No i dobrze nie bardzo, co sie nie robi, kóregosi dnia zwołuje profesor ludzi, coby przyšli do skoły, jeze będzie przedmowa o psocłak. Krzesnoocjcowi w to groj. Posel do skoły, siod se w piersej ławce i słucho, co to i jako tu bedom radzić. A radzili piyknie, bo wej przyjechał jesce taki jeden idzimier z miasta, co to nic w chałupie nie kce usiedzieć, ba furt jeżdż pomiędzy ludzi i naopowiada im, co i jako mo być. Nopierwe miol przedmowe profesor, a poten ten idzimier. Wom powiem, ze sie wartało i przysłuchać. Radzili cosi ze dwie godziny i jaz sie som krzesnoociec cudowol, jako ta już mogą telo składnie radzić. No bo – rzeka kie już o konia, o krowe, a bo na ten przykład choćby i o owce sło – no to wiem, to jes o cym dwie godziny radzić. A psocła?

- Panie profesorze – pado krzesnoociec, kie sie już ludzie ozchodzili – kciołbyk s-wami ze dwa słowa przegwarzyć.
- Profesor siod ku niemu, bo to był strasnie ludzki cłek i krzesnoociec mu opowiadło, co i jako, niby o te psocły i o ten miód, cyby tego interesu nie zrobić.
- Dobrze – pado profesor – możemy zrobić.
- Dyć wiem, ze możemy, ne ale może by sie wom cosi patrzało? Kielobyście se rachowali?

Profesor wiedziół, ze krzesnoociec mo hruby kyrdel owiec, a kcioł mu wygodzić, tozto po kwili pado:

- Dutków nie bedziecie dawać, a lo wos po znajomości powiem tak: jeden ul – jedna owca.
- He, Jeziś Maryjka – krzesnoocjca jaz dźwigió w ławce.
- Jakoście pedzieli? - spytoł sie po kwili i obezroł sie koło sobie ka podziół kapelus.
- Jeden ul, jedna owca – pado znowu profesor i próbuje cosi onaczyć, ale krzesnoociec porwoł kapelus, pokwolił Pana Boga i jesce z pola dopedziół:
- Prze Pana Boga, jak se to ci panowie myślą, ze gazda to już nijakiego obrachunku w głowie ni mo? Owca za muche! Słychane rzecy? Przecie psocła to figle, a owca to rzec.

KSIĄŻKA O EMIGRANTACH Z ORAWY W CHICAGO

Marek Liszka, doktorant w Instytucie Amerykanistyki i Studiów Polonijnych Uniwersytetu Jagiellońskiego napisał ciekawą książkę o życiu kulturalnym Polonii Orawskiej w Chicago. Sam jest orawskim patriotą, który miał niezwykłą szansę obserwować życie codzienne emigrantów w Chicago.

Akceptowany jako obserwator i młody badacz uzyskał dostęp do osobowych i niezwykle bogatych, dotąd niewykorzystywanych materiałów. To podstawowa zaleta jego oryginalnej pracy. Powstała zatem praca źródłowo niebanalna. Charakterystyka Orawy i krótki rys historii emigracji z Orawy do Chicago to pierwszy rozdział. Kolejne mówią o działalności Klubu Babia Góra, Koła nr 48 przy Związku Podhalań w Ameryce. Rozdział trzeci o aktywności muzycznej (kapeli „Orawa”, zespole tanecznym „Orawa”). Autor przeprowadził rozmowy, wywiady z osobami zaangażowanymi w zespole taneczny i śpiewaczym. Użył z nich cytatów w sposób ciekawy i sensowny. Najbardziej obszerna i analityczna część dotyczy audycji Związku Podhalań ze stacji w Oak Park, IL. Ta analiza oryginalna, udana, ciekawa, opatrywana cytata z dokumentów. Tak głębokiej analizy polonijnych programów radiowych nie ma ani w polskiej, ani w anglojęzycznej literaturze. Z recenzji prof. dr Adama Walaszka

Marek Liszka, *Co mnie tak dzier-zy przy Tobie Orawo: Życie kulturalne Polonii orawskiej w Chicago*. (Kraków: Wyd. Uniw. Jagiellońskiego, 2013) stron 150.

Antonina Łacek „Majcher”

Bańska Nizna Podhale

Dzisiaj polywacka

U sąsiadki głośnie krzyki
zbyrcem wiadra i cebrażki
trzeszczy studnia jej zwyrzani
słycha zgrzypić kurki w kranie

Z pół wsi chłopcy przylecieli
bo dziwynta poloć kcieli
z cuprynów siy woda loła
a z ubrania jaz kapala

Na gonecku babka stoła
ze strachu siy trzęsła cało
skąd to jedziy telo rzyka
cy sie poli, cy do diabła gro muzyka

Ciotka Ujka poloć kciała
ino sparom wyziyrała
po cichu siy ku niyj zbliżoł
wiadro wody na niom wylol

Śpasów, gniywu co nie miara
mokra ciotka, mokro spara
pocekoj ty stary dziadu
nie dostaniys dziś obiadu

Ku wieczoru siy schylało
w studni wody brakowało
śmigus-dyngus pamiętali
siedli pod płot i drzymali.

Bronisława Grzebinoga

ŚMIEGURZT

Po naskiemu, po góralsku,
śmigus nazywo sie śmieгурzt.

Przypodo on w drugi dzień świąt wielkanocnych. Hej! Bedzie tys, bedzie polewacka! W tym dniu we wsi ruch. Ka jakie chłopcysko idzie do swojy mielej dziwynty w cas rano, jesce za dodnia, z wryktowanym zawcasu sprzętem: sikawkom i wiadrem wody. Ponieftore chłopcysko „polewac” umawio sie z ojcem swojy mielej, coby dźwyrzy na noc nie zapiyrol, bo przydzie wecas rano. Jak zaś chłopcysko chodzuje cęsto do dziwynty to i bez syckiego wleze, bo zno zapory. No i w śmieгурzt chłopcysko wlaży po cichu do izby, na palicak i idzie ku pościeli, ka śpi jego lubo. I naroz na niom chlust wodom z całego wiadra. Chłopcysko nie obchodzi co sie dzieje z dziwyntom, ze pościel i ona som mokre, bo musi jesce syckie baby, ka ftoro w chałupie, obloć a przynajmniej choć pokropić, boby sie pogniywały, ze jyno o młodyk dziwyntak sie bocy, a o starsyk nie. Som musi sie wystrzegać zeby go baby nie złoży, bo przysel jak na jakie świynto, piyknie odzioty:

Wielkanoc w Chocholowie. Tradycyjne „polewanie”. Fot. Roman Petrycki

portki nowe z parzenicami, kosula wyprasowano, na plecak nowy serdok, a na głowie kapelus z kostkami. Casem to i baby mu przepuscom.

Baby sie teraz przebierajom w suche odziynie, a kosule mokre ciskajom pod lawe. Wartko ryktujom gościne: kołoc i wódke.

Ponieftore barz młode chłopcyska, takie co sie dopiyo „piórcem”, chodzą raniučko tys od chałupy do chałupy i obliwajom śwarne dziwyntki. Ludzie sie o to nie gniywajom, bo im radzi. A co przy tym jest śmichu i selenijakik babskik pisków! Kozdego polywacka musi sie cymś pocęstować. Przecie to śmieгурzt. Jak juz polywacke odesli het, zawiyo sie dźwyrze, baby wycierajom dyle, bo na dziś dość – do jutra. Jutro zaś od nowa.

Casem sie zdarzy, ze chłopok idzie, a tu dźwyrze zaparte. Co mu robić? Wlaży jak moze oknem, jego rzec jak to robi. A jak wlezie – polewacka. Zdarza sie tys, ze dziewcyna jest opaterno-cujno. Przycupnęła w kącie izby z wiadrem wody. Jesce do izby nie wloz a juześ cały mokry. Tak sie i Marysia Polocka odpłaciła Jędrusiowi Kośli co jom łoni złoł. I nie dość tego, ze ją wrodos złoł ale ją porwoł na rence i zaniós do potocka i w nim wyobyrol. Hej, miała tys pote ryme, miała. Ale co robić kie to śmieгурzt? Tak beło za nasyk przodków i tak musi być furt. Kie zaś polywacke odchodzą padajom: „Polywacka w kozdy piątek do Zielonyk Świątek”.

Bronisława Grzebinoga z d. Łojas Kośla z Poronina, poetka pisząca gwarą. Jej mąż p. Sylwester Grzebinoga był dyrektorem szkoły w Murzasichlu. Kiedy w czasie II wojny światowej został zabrany do obozu koncentracyjnego w Niemczech, szkołą kierowała w jego nieobecności jego żona Bronisława, długoletnia nauczycielka w tej szkole.

Jan Żółtek

Bolingbrook, Illinois

10 rocznica śmierci św. Jana Pawła II

Bocycie,
kie umiyoł Ociec Święty?
Góry do dziś płacem
bo przysło sie im zegnać
z nogodnijsym Bacem.

Płakała Polska,
banowoł świat cały –
bogaty i biydny
i wielki i mały.

Płakoł sytek noród –
nobarzy Górole,
bo tak se zalubił
to naskie Podhole.

A jak nos wywysył
ponad inne stany,
to wyj honor lo nos
nie kozdymu dany.

Tak nos fte ostawił
jako ty siyoty.
my ocy wypłakali
ze zolu, z tynsknoty.

Ostała nom pamieńć
Jego naucanie.

Przyrekli my ftedy
A rodziny bronić
jako tyj fortecy,
i być Bogu wiernym
wnojdrobnijszy rzeczy.

Dziś radujmy sie bracio.
Jan Paweł II Święty!
Niekie przez Niego bedzie
Chrystus uwiylbiony.

Józef Bafia

Chicago, Illinois

Płakoł Rzym – Watykan...

Na nute „Jyncom góry, jyncom”

Płakoł Rzym – Watykan, płakoł tyz świat cały(bis)
Kie Twojom dusyckie aniółki zabrały
hej aniółki zabrały.

Nobarzyj za Tobom płakali Polocy (bis)
Po calučním świecie ozsioni rodocy
hej, ozsioni rodocy.

Sycka sie łoncyl z Twoim Wielkim duchym (bis)
Ftorym stoł sie dło nos chlebusia okruczym.
hej, chlebusia okruczym.

Zaś dło nos góroli, Ludźmierski Pielgrzymie (bis)
Zawse świynto bedzie Jana Pawła imie
hej, Jana Pawła imie.

I tak juz na wieki niekby pozostało, (bis)
Niekby Twoje życie przykładem bywało
- hej, przykładem bywało.